

Овчаренко Н. І.,
кандидат філологічних наук, доцент,
декан філологічного факультету,
доцент кафедри української мови та літератури
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ФАХОВА МОВА В КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статті досліджується фахова мова з позицій її ролі в міжкультурній комунікації. Обґрунтовано вплив міжнародних інтеграційних процесів, у які все активніше включається Україна, на зростання значення міжмовної фахової комунікації, а відтак – фахової мови як засобу передачі інформації.

Здійснено екскурс в історію дослідження фахової мови, зокрема розглянуто термінологічний апарат, який окреслює це поняття та відображає сутність його бачення. Увага зосереджена на комунікативно-функціональних особливостях професійного спілкування та сукупності мовних засобів, використовуваних фаховою мовою (загальнонавчана лексика, галузева, міжгалузева, загальнонаукова термінологія, прототерміни, номенклатура, професіоналізми, професійні жаргонізми). Зазначено, що визначальну роль серед мовних засобів відіграють термінологічні одиниці, які є основою функціонування фахової мови. Термін розглядається як лінгвістичний об'єкт, що поєднує якості загальнонавчаної мовної одиниці та прагнення відповідати вимогам до нього (системність, наявність дефініції, точність, стислість, однозначність, експресивна нейтральність, відсутність синонімів тощо). Встановлено, що вибір мовних засобів і прагнення до дотримання лінгвістичних норм диктується тісним зв'язком фахової мови з відповідною галуззю, тобто її предметною співвіднесеністю. Перспектива дослідження вбачається в аналізі прагматичних питань спеціальної комунікації, серед яких з'ясування впливу учасників спілкування на формування смислової структури фахового тексту, подальше вдосконалення методики перекладу, адаптація новітніх запозичень у мові тощо.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, міжмовна комунікація, фахова мова, термінознавство, термін, запозичений термін, переклад фахового тексту.

Постановка проблеми. Об'єднавчі, інтеграційні тенденції стали ознакою сьогодення. Нині наша країна все активніше включається в європейські та світові процеси, більшає українців, які усвідомлюють її як частину цивілізованого світу. Говорячи про міжнародні контакти, треба говорити вже не так про двомовність, як про багатомовність, і не лише про територіальні контакти (сусідство держав), але й більш віддалені. Цьому сприяє активніша міжнародна кооперація в різних галузях і сучасні технічні можливості спілкування. Глобалізація в економіці, виробництві, наукових дослідженнях сприяють постійному зростанню зацікавлення питаннями фахової міжкультурної комунікації та проблемами, які з нею пов'язані.

Метою статті є аналіз фахової мови з позицій її ролі в міжкультурній комунікації.

Виклад основного матеріалу. Міжкультурна комунікація як міждисциплінарне явище зумовлює необхідність звернення до багатьох суміжних галузей, основною серед яких поряд із культурологією та соціальною психологією є мовознавство [7, с. 7]. Першочерговість серед інших саме лінгвістичного

аспекту пояснюється провідною роллю в міжкультурній взаємодії природної мови, адже вона виступає основним комунікативним засобом.

У свій час потреба оптимізації комунікативних процесів у рамках окремих галузей стимулювала появу новітніх напрямів мовознавства, спрямованих на вивчення функціональних аспектів природної мови, зокрема лінгвістики фахових мов, а також виникнення термінознавства, що сформувалося внаслідок спеціалізації й інтеграції наукового процесу [8, с. 10]. Термінознавство є порівняно молодого галуззю лінгвістики, проте, як показує аналіз функціональної дослідницької парадигми його слов'янського галузевого складника, має досить розгалужену систему напрямів досліджень [5].

Вітчизняна наука має низку досліджень формування і функціонування фахових мов різних галузей наукової, виробничої діяльності, економіки тощо, проте залишається потреба в їх повному охопленні та різноаспектному аналізі поняття «фахова мова». Метою статті є окреслити оптимальні характеристики поняття «фахова мова» в контексті міжмовних контактів, які значно розширилися у зв'язку з повноцінною інтеграцією України в загальноєвропейську та світову спільноту.

Постановку проблеми вивчення фахових мов як лінгвістичного феномена пов'язують із представниками «Празького лінгвістичного гуртка», які в першій половині ХХ ст. звернули увагу на визначальний вплив комунікативної ситуації на варіантність мовлення та функціональну своєрідність мови загалом. Відтоді лінгвістична наука поповнилася науковими розвідками, присвяченими теоретичним і прагматичним аспектам вивчення фахової мови, серед яких праці К.Я. Авербуха, О.І. Голованової, Т.Р. Кияка, В.М. Лейчика, А.Л. Міщенко, Р.Г. Піотровського, Е.Ф. Скороходька та багатьох інших.

У сучасних наукових джерелах паралельно з терміном «фахова мова», що вживається для позначення всіх форм фахової комунікації, використовуються також назви «підмова», «професійна (спеціальна) мова», «технолект» і «мова для спеціальних цілей». Останній із названих варіантів найчастіше трапляється на сторінках досліджень у пострадянському просторі. Таке розмаїття назв диктується авторськими баченнями сутності фахової мови, які в сумі характеризують її як явище, відмінене від загальнонавчаної мови та використовуване фахівцями певних галузей діяльності людини за спеціальним призначенням. Сучасною тенденцією вивчення фахової мови є аналіз комунікативно-функціональних особливостей професійного спілкування з урахуванням ролі всіх мовних засобів, які його забезпечують, та комунікація фахівців і нефаківців із метою популяризації спеціальної інформації для широких верств суспільства.

Сукупність усіх мовних засобів, які використовує та чи та фахова мова, можна поділити на притаманні загальнонавчано-

ній мові, ті, що трапляються в усіх без винятку фахових мовах, і властиві лише окремій фаховій мові (Л. Гофман). Найпростіше переконатися в цьому, проаналізувавши будь-який фаховий текст на предмет вживаної в ньому лексики (загальнонавчана слова, загальнонаукова та міжгалузева термінологія і галузева термінологічна лексика). У працях сучасних дослідників (Т.Р. Кияк, Е.Ф. Скороходько) під час аналізу лексики фахових текстів ідеться також про напівтерміни (прототерміни), номенклатуру, професіоналізми та навіть професійні жаргонізми.

Тісний зв'язок фахової мови із загальнонавчаною мовою є беззаперечним. Фахова мова не може існувати автономно, адже вона користується всіма наявними ресурсами загальнонавчаної мови, пристосовуючи їх для своїх комунікативних цілей і водночас впливаючи на розвиток мови загалом.

Хоча ототожнювати поняття «фахова мова» та «термінологія» не можна, термінологічним одиницям у спеціальній комунікації відводиться особлива роль: вони є основою фахової мови. Спираючись на визначення Л. Гофмана, який розглядає фахову мову, перш за все, як сукупність мовних засобів, використовуваних у комунікативній сфері для взаєморозуміння комунікантів, Т.Р. Кияк підкреслює: «Функціонування фахової мови забезпечує винятково чітко встановлена термінологія» [6, с. 3]. Так само як термін поза фаховим контекстом не може в повному об'ємі реалізувати своє термінологічне значення, так і фаховий текст неможливо створити без використання термінологічних одиниць. В ідеалі термін будь-якої галузі (відповідно – кожної фахової мови) має відповідати низці вимог, що до нього висуваються: системність, наявність дефініції, точність, стилістичність, однозначність, експресивна нейтральність, відсутність синонімів тощо. Проте термін залишається мовною одиницею, що, вочевидь, впливає на деякі відхилення від норми і робить можливими явища термінологізації та детермінологізації.

Розвиток, збагачення фахової мови прямо пов'язані з перекладацькою діяльністю. Знаменно, що в теоретико-прикладному термінознавстві окремим напрямом задеклароване «перекладне термінознавство», розроблене на засадах теорії перекладу в терміноцентричному, текстцентричному та терміно- й текстцентричному аспектах [5, с. 13–15]. Робота з фаховими текстами впливає на подальше вдосконалення використання прийомів перекладу термінів із приділенням уваги способам перекладу термінологічних одиниць, перекладацьким трансформаціям, перекладу окремих видів слів (власних назв, аббревіатур, скорочень та іншого).

Різноманітні види мовленнєвої діяльності, як-от читання, переклад і коментування іноземних видань, участь у міжнародних конференціях, симпозиумах, конгресах та інших подібних зібраннях, участь у міжнародних проєктах наукового, технічного спрямування тощо – запорука виникнення підґрунтя для все нових запозичень іношомовних слів, зокрема термінологічної лексики. Безпосередньо пов'язані з міжмовними контактами термінознавчі питання, які активно студіюються вітчизняними науковцями, а саме: пряме запозичення терміноелементів і побудова нових слів із їх використанням, шляхи термінологічних запозичень, співвідношення власне українського та інтернаціонального тощо.

Висновки. Отже, фахова мова характеризується тісним зв'язком із відповідною галуззю, яка визначає вибір для її формування певних засобів загальнонавчаної мови, прагненням до дотримання лінгвістичних норм у підборі лексики, слововживанні, граматичному оформленні тощо, має як усну, так і писемну форми.

Простеживши специфіку мовних засобів фахової мови, зумовлену їхньою предметною співвіднесеністю, перспективу дослідження вбачаємо в аналізі прагматики спеціальної комунікації: вплив учасників професійно орієнтованого спілкування на формування смислової структури фахового тексту; удосконалення методики перекладів фахових текстів; адаптація новітніх запозичень у фаховій та загальнонавчаній мові тощо.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 344 с.
2. Білозерська Л.П., Возненко Н.В., Радєцька С.В. Термінологія та переклад: навч. посібник. Вінниця: «Нова книга», 2010. 232 с.
3. Дудок Р.І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках: монографія. Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2009. 358 с.
4. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи терміноворення: семантичний та соціолінгвістичний аспекти. Київ: Вид. дім «КМ Academia», 2000. 218 с.
5. Івашенко В.Л., Яценко Н.О. Галузеве слов'янське термінознавство функціональної дослідницької парадигми кінця ХХ – ХХІ століть. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. пр. Київ: Ін-т української мови НАН України, 2013. С. 5–25.
6. Кияк Т.Р. Вузькогалузеві терміни як основа формування та кваліфікування фахових текстів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Проблеми української термінології. Львів, 2008. № 620. С. 3–5.
7. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
8. Міщенко А.Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу: монографія. Вінниця: «Нова книга», 2013. 448 с.

Овчаренко Н. И. Язык профессионального общения в контексте межкультурной коммуникации

Аннотация. В статье исследуется профессиональный язык с позиций его роли в межкультурной коммуникации. Обосновано влияние международных интеграционных процессов, в которые все активнее включается Украина, на рост значения межязыковой профессиональной коммуникации, а затем – профессионального языка как средства передачи информации.

Осуществлен экскурс в историю исследования профессионального языка, в частности рассмотрен терминологический аппарат, который очерчивает это понятие и отражает сущность его видения. Внимание сосредоточено на коммуникативно-функциональных особенностях профессионального общения и совокупности языковых средств, используемых профессиональным языком (общепотребительная лексика, отраслевая, межотраслевая, общенаучная терминология, прототермины, номенклатура, профессионализмы, профессиональные жаргонизмы). Отмечено, что определяющую роль среди языковых средств играют терминологические единицы. Термин рассматривается как лингвистический объект, который объединяет качества общепотребительной языковой единицы и стремление соответствовать требованиям к нему (системность, наличие дефиниции, точность, краткость, однозначность, экспрессивная нейтральность, отсутствие синонимов и другое). Установлено, что выбор языковых средств и стремление к соблюдению лингвистических норм диктуется тесной связью профессионального языка с соответствующей отраслью, то есть ее предметной соотнесенностью. Перспектива исследования усматривается в анализе прагматических вопросов специальной коммуникации, среди которых выяснение влияния участников

общения на формирование смысловой структуры профессионального текста, последующее усовершенствование методики перевода, адаптация новейших заимствований в языке и прочее.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, межязыковая коммуникация, профессиональный язык, терминоведение, термин, заимствованный термин, перевод профессионального текста.

Ovcharenko N. The language for specific purposes in the context of intercultural communication

Summary. The language for specific purposes from the standpoint of its role in intercultural communication is analyzed in the article. The author substantiates the influence of international integration processes, in which Ukraine is becoming more actively involved, the growth of the value of interlingual communication for specific purposes and, consequently, the language for specific purposes as a means of transmitting information.

An excursion into the history of the research of the language for specific purposes has been made, in particular, the author considers the terminology apparatus, which outlines this concept and reflects the essence of its vision. Attention is focused on the communicative and functional peculiarities of specif-

ic communication and the combination of linguistic means used in the language for specific purposes (commonly used vocabulary; industry and interdisciplinary and general terminology; prototerms, nomenclature, professionalism, and professional jargonisms). It is noted that the defining role among linguistic means is played by the terminological units that are the basis of the functioning of the language for specific purposes. The term is considered as a linguistic object that combines the quality of a commonly used language unit and the desire to meet the requirements of it (systematicity, availability of definition, accuracy, conciseness, uniqueness, expressive neutrality, absence of synonyms, etc.). It was established that the choice of linguistic means and the desire to adhere to linguistic norms is dictated by the close connection of the language for specific purposes with the corresponding branch, that is, its substantive correlation. The prospect of the study is seen in the analysis of pragmatic issues of special communication, among which the elucidation of the influence of communication participants on the formation of the semantic structure of the specific text, further improvement of the methodology of translation, adaptation of the newest borrowings in the language, etc.

Key words: intercultural communication, interlingual communication, language for specific purposes, science of terminology, term, borrowed term, translation of specific text.